

СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ САДІВНИЦТВА В УКРАЇНІ

О.Л.БУРЛЯЙ, доцент

А.П. БУРЛЯЙ, доцент

А.О.ХАРЕНКО, доцент

Уманський національний університет садівництва

*В статті наведено результати досліджень сучасного стану галузі садівництва в Україні. Відзначено, що вона перебуває в умовах кризи і для її подолання потрібно здійснити ряд організаційно-економічних перетворень. Визначено перспективи розвитку галузі.*

Значну частину продовольчого балансу України складає продукція галузі садівництва, а природно-економічний потенціал країни сприяє формуванню високих урожаїв плодових культур. Враховуючи ці особливості Україна має можливість забезпечити не тільки власні потреби в продукції цієї галузі, а і експортувати. Однак ефективність виробництва плодових культур в країні за останні роки значно знизилась. Різке зменшення обсягів виробництва і споживання плодової продукції, значне скорочення плодоносних площ багаторічних насаджень, планомірне зменшення питомої частки молодих садів, відсутність необхідної фінансової підтримки з боку держави призвели до збитковості виробництва продукції цієї галузі в більшості сільськогосподарських підприємств. При невисокому рівні виробництва плодів виникають великі труднощі з їх збутом через нерозвиненість реалізаційної інфраструктури, збереження та переробки плодів, втрати зовнішніх ринків збуту. Це зумовлює необхідність комплексного дослідження теоретичних та практичних аспектів підвищення ефективності виробництва продукції садівництва.

Аспекти розвитку і функціонування галузі садівництва висвітлені в працях відомих вчених-економістів: В.В. Юрчишина [1], О.М. Шестопаля [2], О.Ю. Єрмакова [3], В.А. Рульєва [5] та інших. Проте проблеми підвищення ефективності садівництва на регіональному рівні потребують подальшого вивчення.

**Методика досліджень.** Теоретичною та методологічною основою досліджень стали діалектичний метод пізнання та системний підхід при вивченні наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених з питань формування і розвитку ринку плодової продукції, законодавчі та інші нормативні акти з досліджуваних питань.

**Результати досліджень.** Садівництво – традиційна галузь сільського господарства України, яка має багатовікову історію. Важливість галузі полягає передусім в тому, що тут виробляються виключно цінні продукти харчування, які мають до того ж й значні лікувальні властивості. Плоди та ягоди мають не тільки важливе значення як незамінні продукти харчування, а й відзначаються високими лікувальними властивостями. Кілограм плодів і ягід містить у середньому 440 ккал (2120 кДж), що становить близько 15% повноцінної добової норми споживання. При оптимальному споживанні плодів і ягід і

продуктів їх промислової переробки якість харчування людини за складом легкозасвоюваних вуглеводів, органічних кислот і вітамінів значно підвищується.

Потенціально плодоягідне виробництво України в стані забезпечити як внутрішні потреби, так і виробляти садівничу продукцію на експорт. Але сучасний рівень виробництва плодів і ягід в Україні дуже низький у порівнянні із країнами розвинутого садівництва, не дивлячись на досить сприятливі умови для його розвитку. Навіть в роки найбільш високих валових зборів садівницької продукції її виробництво в розрахунку на душу населення складало біля 80 кг, в той час коли в США споживання плодів і ягід складає 100, Австрії – 134, а в Голландії – 149 кг. В останній час виробництво плодоягідної продукції в країні ще більше знизилось і в 2011 році склало 41 кг на душу населення, що на 27% менше ніж у 1990 році, хоча за даними Інституту харчування, раціональна норма споживання фруктів і ягід в Україні на душу населення становить 92 кг. Настільки низький рівень споживання плодів і ягід пояснюється як спадом їх виробництва, так і різким зниженням платоспроможного попиту на них.

Надто виразним є порівняння динаміки виробництва плодів зерняткових культур (яблук, груш) у державах світу та в Україні. Їх частка становить близько 75% валового збору садівницької продукції у світі. З 1990-1991 по 2000-2001 рр. виробництво цих плодів у державах світу збільшилося на 62%, а в Україні – зменшилося на 56%.

На основі узагальнень опублікованих праць вітчизняних науковців визначено та конкретизовано такі особливості плодоягідних насаджень як головного елемента основних засобів виробництва в галузі садівництва:

- плодові і ягідні насадження на відміну від інших основних засобів виробництва, створюються безпосередньо в сільськогосподарських підприємствах, мають чітко визначену єдину виробничу спрямованість і не проходять стадію реалізації. Це сприяє створенню таких насаджень, які найбільшою мірою відповідали б природно-економічним умовам конкретного господарства;

- плодові та ягідні культури, їх сорти надто різняться не лише за споживчими властивостями продукції, але й за комплексом організаційно-господарських і технологічних чинників, які безпосередньо впливають на економічну ефективність виробництва продукції. Серед таких чинників виділяють різний час надходження плодів і ягід на реалізацію, різні періоди найбільшого трудового напруження по догляду за насадженнями та особливості зберігання плодів і ягід. Звідси вирішальна роль у раціональному веденні товарного виробництва належить обґрунтуванню породно-сортового складу насаджень;

- стабільність виробництва плодів і ягід в будь-якому господарстві досягається лише за умов організації планомірного відтворення у відповідності до нормативних періодів їх створення та продуктивного використання;

- плодові та ягідні культури та їх помологічні сорти значно різняться між собою як за тривалістю створення насаджень, так і за періодами їх продуктивного використання. Звідси надто важливе значення надається

оптимізації вікової структури плодових і ягідних насаджень, зокрема дотриманню нормативної питомої ваги молодих насаджень до загальної їх площі;

- висока капітало- і фондомісткість галузі садівництва. До того ж великим є розрив у часі між вкладанням коштів на створення насаджень і одержанням ефекту, що зумовлено здебільшого самою природою порід і сортів;

- більшість видів продукції садівництва швидко псуються, недостатньо транспортабельні, а тому й має або ж негайно реалізовуватися, або ж направлятися на промислову переробку чи тривале зберігання. Звідси всебічна інтеграція сфер виробництва, промислової переробки, зберігання й реалізації плодів та ягід є об'єктивною передумовою ефективного влаштування й функціонування галузі;

- кон'юнктура ринку садівницької продукції, як свідчить світовий досвід, постійно змінюється. Тому й технології її виробництва мають бути максимально еластичними, що, зокрема, реалізується через скорочення тривалості загальної ротації насаджень і прискорення сортооновлення насаджень;

- виробництво тих чи інших видів садівницької продукції через несприятливі погодні умови часто є ризиковим. Саме через те монокультура в будь-якому садівницькому господарстві сприймається як виняток. Цим також пояснюється важливість страхування насаджень і створення фінансових резервів у господарствах;

- садівництво за природою плодових і ягідних культур належить до високоінтенсивних галузей сільськогосподарського виробництва. Домінантним напрямом інтенсифікації його є створення нових і удосконалення чинних основних засобів виробництва, зокрема, виведення нових сортів плодових і ягідних культур і відбір їх на основі сортовивчення, інтродукції, витвір ефективніших типів насаджень, підбір сортотіщепних комбінувань тощо, що забезпечить високі результати виробництва [2].

Сучасний стан садівництва в Україні характеризується надто низьким рівнем продуктивності насаджень, особливо, в сільськогосподарських підприємствах. Промислове садівництво в роки реформування аграрного сектору в більшості сільськогосподарських підприємств стало збитковим і поступово ліквідується як галузь. Так, площа насаджень у плодоносному віці за період з 1991 по 2011 рік скоротилася у 3 рази (табл.1).

В Україні основними виробниками плодів і ягід в 2011 році були особисті селянські господарства – 84,19%, не дивлячись на те, що вони займали лише 67,28 % усіх площ насаджень в плодоносному віці. На долю фермерських садівницьких господарств припадає лише 2,03 % виробленої продукції. Необхідно відмітити тенденцію у зростанні ролі фермерських садівницьких господарств за досліджуваний період. Найнижчі результати у виробництві плодів і ягід належать сільськогосподарським підприємствам. У фермерських садівницьких господарствах України рівень урожайності плодоносних культур поступово зростає, що пов'язано, перш за все, із застосуванням новітніх технологій у виробництві плодів і ягід, із підвищенням рівня інтенсифікації

галузі.

1. Динаміка виробництва плодоягідної продукції в Україні по категоріях господарств

| Рік                                          | Всі<br>категорії<br>господарс<br>тв | У тому числі:                         |                                  |                                    |                                  |                            |                                  |
|----------------------------------------------|-------------------------------------|---------------------------------------|----------------------------------|------------------------------------|----------------------------------|----------------------------|----------------------------------|
|                                              |                                     | сільськогосподарськ<br>і підприємства |                                  | особисті селянські<br>господарства |                                  | фермерські<br>господарства |                                  |
|                                              |                                     | всього                                | в % до<br>загальної<br>кількості | всього                             | в % до<br>загальної<br>кількості | всього                     | в % до<br>загальної<br>кількості |
| Площа насаджень в плодоносному віці, тис. га |                                     |                                       |                                  |                                    |                                  |                            |                                  |
| 1991                                         | 669,20                              | 325,80                                | 48,68                            | 343,30                             | 51,30                            | 0,00                       | 0,00                             |
| 2000                                         | 378,00                              | 240,10                                | 63,52                            | 134,50                             | 35,58                            | 3,40                       | 0,90                             |
| 2005                                         | 265,50                              | 124,80                                | 47,01                            | 140,60                             | 52,96                            | 6,20                       | 2,34                             |
| 2010                                         | 223,20                              | 75,10                                 | 33,65                            | 148,10                             | 66,35                            | 7,40                       | 3,32                             |
| 2011                                         | 223,40                              | 73,10                                 | 32,72                            | 150,30                             | 67,28                            | 7,90                       | 3,54                             |
| Урожайність, ц з 1 га                        |                                     |                                       |                                  |                                    |                                  |                            |                                  |
| 1991                                         | 22,90                               | 13,50                                 | 58,95                            | 32,00                              | 139,31                           | 4,40                       | 19,16                            |
| 2000                                         | 38,40                               | 10,90                                 | 28,39                            | 88,30                              | 229,71                           | 11,50                      | 29,92                            |
| 2005                                         | 63,70                               | 16,00                                 | 25,12                            | 105,90                             | 166,25                           | 17,30                      | 27,16                            |
| 2010                                         | 78,20                               | 38,20                                 | 48,85                            | 98,50                              | 125,96                           | 49,70                      | 63,55                            |
| 2011                                         | 84,90                               | 41,00                                 | 48,29                            | 106,20                             | 125,09                           | 48,50                      | 57,13                            |
| Валовий збір, тис. ц                         |                                     |                                       |                                  |                                    |                                  |                            |                                  |
| 1991                                         | 15371,50                            | 4398,30                               | 28,61                            | 10985,6                            | 71,47                            | 0,00                       | 0,00                             |
| 2000                                         | 14530,30                            | 2617,10                               | 18,01                            | 11876,4                            | 81,73                            | 39,10                      | 0,27                             |
| 2005                                         | 16899,00                            | 2001,00                               | 11,84                            | 14898,1                            | 88,16                            | 108,3                      | 0,64                             |
| 2010                                         | 17464,50                            | 2867,90                               | 16,42                            | 14596,6                            | 83,58                            | 370,1                      | 2,12                             |
| 2011                                         | 18963,30                            | 2998,00                               | 15,81                            | 15965,3                            | 84,19                            | 385,4                      | 2,03                             |

Незважаючи на розвиток особистих селянських та фермерських господарств, у перспективі основними виробниками товарних плодів залишаться спеціалізовані садівницькі агропромислові господарства, які матимуть оптимальну площу плодоносних насаджень, власну базу зберігання продукції і переробки.

Крім зміни структури виробництва продукції садівництва за категоріями господарств, слід відмітити за досліджуваний період і зміну видової структури виробництва (табл.2). Якщо у 1990 році продукція садівництва була представлена в основному зернятковими культурами, які в загальному обсязі пропозиції займали 75,5%, то у 2010р. - обсяги пропозиції цих культур скоротились до 62,3%. Проте, серед зерняткових культур і надалі найбільші обсяги виробництва спостерігаються по виробництву яблук.

За досліджуваний період збільшилась питома вага плодів кісточкових культур із 20 до 25,2%, горіхоплідних із 1,5 до 5,3% та ягід із 3,1 до 7,1%. В межах кісточкових культур у 2010 р. значно збільшились частки обсягів пропозиції вишні (на 1,6 п.), черешні (на 1,8п.) та абрикоса (на 2,4п.). По ягодах збільшились частки виробництва майже всіх культур.

## 2. Видова структура продукції садівництва в Україні, %

| Продукція                  | 1990 рік    | 1995 рік    | 2000 рік    | 2005 рік    | 2010 рік    |
|----------------------------|-------------|-------------|-------------|-------------|-------------|
| Плоди та ягоди –<br>всього | 100         | 100         | 100         | 100         | 100         |
| <b>зерняткові</b>          | <b>75,5</b> | <b>68,4</b> | <b>56,0</b> | <b>53,6</b> | <b>62,3</b> |
| яблуна                     | 66,5        | 55,1        | 44,6        | 42,6        | 52,7        |
| груша                      | 8,6         | 13,0        | 10,7        | 10,5        | 9,0         |
| айва                       | 0,4         | 0,2         | 0,5         | 0,5         | 0,5         |
| <b>кісточкові</b>          | <b>20,0</b> | <b>25,2</b> | <b>34,9</b> | <b>34,5</b> | <b>25,3</b> |
| слива                      | 8,5         | 8,0         | 8,5         | 9,8         | 8,4         |
| вишня                      | 5,6         | 8,1         | 10,7        | 10,8        | 7,2         |
| черешня                    | 1,5         | 2,5         | 5,2         | 5,9         | 3,3         |
| абрикос                    | 2,2         | 5,1         | 7,0         | 5,6         | 4,6         |
| персик                     | 2,1         | 1,3         | 2,4         | 1,9         | 1,2         |
| <b>горіхоплідні</b>        | <b>1,5</b>  | <b>4,0</b>  | <b>3,4</b>  | <b>5,4</b>  | <b>5,3</b>  |
| з них волоський<br>горіх   | 1,4         | 4,0         | 3,4         | 5,4         | 5,2         |
| <b>ягоди</b>               | <b>3,1</b>  | <b>2,4</b>  | <b>5,7</b>  | <b>6,5</b>  | <b>7,1</b>  |
| суниці та полуниці         | 1,7         | 0,9         | 2,2         | 2,7         | 3,6         |
| малина                     | 0,3         | 0,4         | 1,4         | 1,7         | 1,5         |
| смородина                  | 0,7         | 0,8         | 1,4         | 1,5         | 1,4         |
| агрус                      | 0,3         | 0,2         | 0,6         | 0,5         | 0,4         |

Пропозицію садівницької продукції в Україні формують сільськогосподарські підприємства та господарства населення всіх областей. Проте, найбільш частку плодів і ягід в Україні в 2010р. виробили у Вінницькій (13,2%), Хмельницькій (10,8%), Полтавській (7,2%), Дніпропетровській (6,7%), Донецькій (6,0%), Закарпатській (5,8%) , Львівській (5,6%) та Чернівецькій (5,4%) областях.

Необхідно відмітити і винятково важливе значення такого фактора, що негативно впливає на виробництво плодів і ягід в Україні, як скорочення площ під багаторічними насадженнями в плодоносному віці. Дане скорочення відбувається поступово, по мірі зносу багаторічних насаджень, і в 2011 році площі під багаторічними насадженнями в плодоносному віці склали 223,4 тис. га, що в 2,1 рази менше, ніж в 1986-1990 роках. Найбільше скорочення площ спостерігається в період 1997-1998 роки.

Площі плодоягідних насаджень в Україні збільшувались до 1981 року. Це було досягнуто через високі темпи закладання їх у спеціалізованих садівницьких господарствах. В окремі роки тоді закладали сади на площах 40-50 тис. га. Такий підхід до розвитку галузі не відповідав вимогам часу і був відметений практикою. Усі наступні роки характеризуються стабільним скороченням площ насаджень, особливо у господарствах суспільного сектора. Так, в 2011 році порівняно з 1991 роком площа плодоягідних насаджень зменшилась на 66,62%.

До негативних явищ розвитку садівництва варто причислити й надто низькі темпи відтворення насаджень. Відомо, що планомірне відтворення плодових і ягідних насаджень є одним з найважливіших чинників інтенсифікації садівництва, оскільки саме через це поширюються найновіші досягнення НТП, оновлюється сортимент, впроваджуються імунні до хвороб сорти. Найгострішою в сучасному садівництві є проблема відтворення садів і ягідники. Площі вибуття насаджень з господарського обігу набагато переважають площі їх щорічного закладання.

Все це призводить до старіння насаджень. За даними останнього перепису садів в сільськогосподарських підприємствах України понад нормативний строк використовувалося 85001,2 га або ж 31,4% загальної площі плодоносних плодових насаджень.

Крім виробництва, складовою частиною пропозиції плодів і ягід в Україні є їх імпорт з інших країн (рис.1). Відповідно до балансів плодів, ягід та винограду (включаючи консервовану та сушену продукцію в перерахунку на свіжу), в Україні спостерігається зростання імпорту продукції садівництва на 178,43 тис.тонн щорічно.

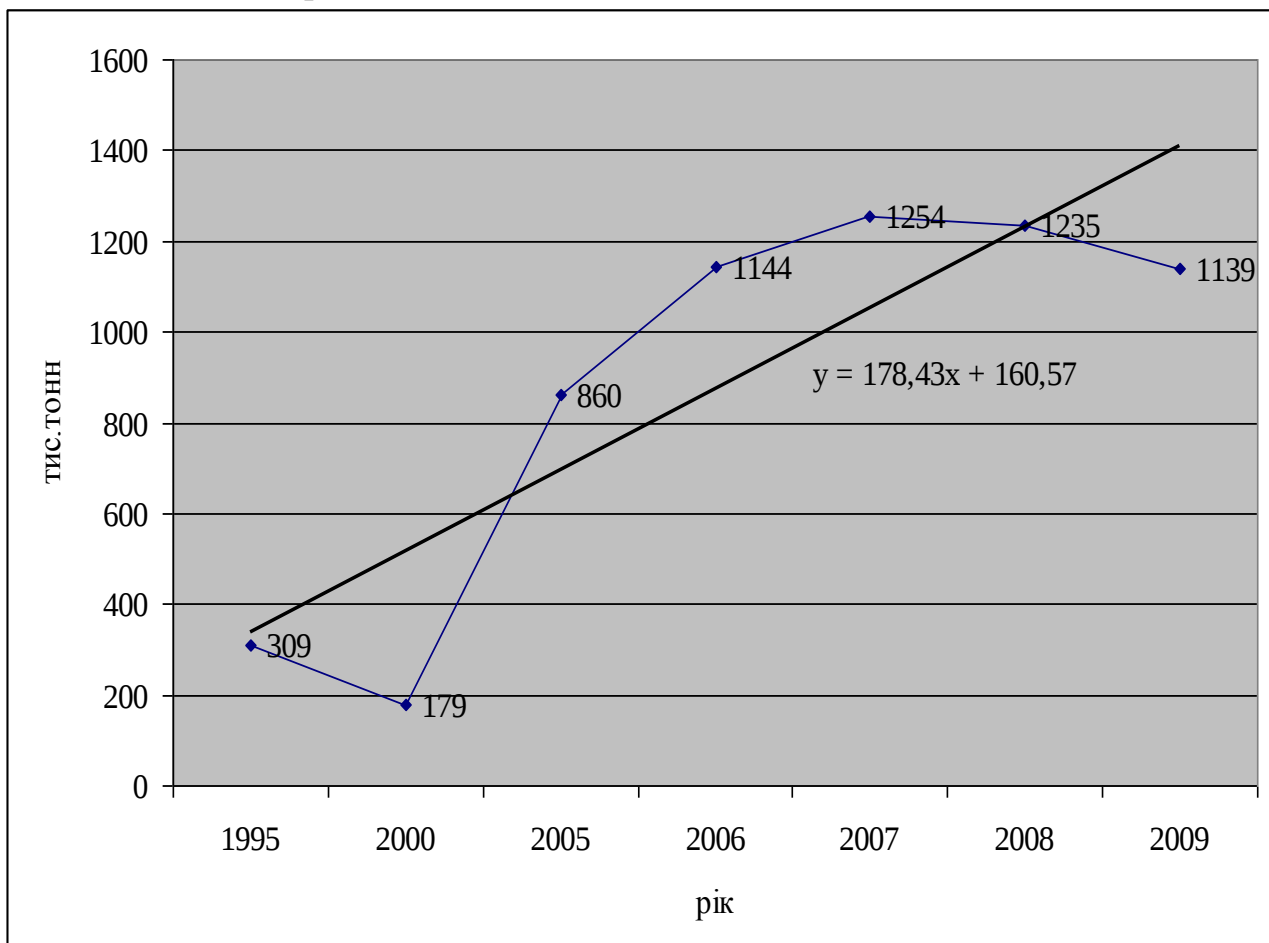


Рис.1. Динаміка імпорту продукції садівництва в Україну, тис. тонн

За дослідженнями Аналітично-дорадчого центру Блакитної стрічки основними причинами збільшення імпорту плодоягідної продукції є:

- 1) тенденції до довгострокового зростання споживання свіжих фруктів, що

підтверджується останніми 10 роками: більші вимоги до якості та асортименту продукції; зміна вподобань споживачів, що ґрунтується на прагненні до здорового способу життя; більша доступність продуктів, що не вирощуються в Україні через природно-кліматичні фактори, як наслідок зниження імпорتنих митних тарифів через вступ України до СОТ.

2) активний розвиток великих торгівельних мереж (METRO, Auchan, Billa, Fozzy Group та інші): зацікавленість у оптових поставках партіях якісної та сертифікованої продукції; висування вимог до зовнішнього вигляду товару та упаковки; потреба у товарній різноманітності; фактор сезонності вирощування; культивування традиційних для України видів; незадовільнений попит на потужності для зберігання; зниження імпорتنих митних тарифів, як наслідок вступу до СОТ [4].

В 2009 році доля імпорту в структурі надходжень плодів і ягід становила 36,8%, в той час як у 1995 році – лише 12%. Найбільш популярними імпортними продуктами традиційно є цитрусові – 37% та банани – 21%, тобто продукти, що не культивуються в Україні в силу природно-кліматичних факторів та не мають внутрішніх замінників за смаковими якостями, але при цьому мають прийнятну для споживача ціну. Свій внесок у більшу доступність даної продукції відіграє і приєднання України до СОТ, оскільки імпортний митний тариф на цитрусові і банани до вступу до СОТ складав 3%, а після – 0%. На 56% зріс імпорт яблук, що на 93% забезпечувався поставками з Польщі: за ціновим фактором польські яблука знаходяться на одному рівні з українськими, а в зимово-весняний період навіть нижче, так середня ціна імпорту яблук з Польщі за 2009 рік склала 2,9-3,0 грн./кг.

Основними країнами-імпортерами продукції садівництва в Україну є Туреччина, Польща, Єгипет, Іспанія, Еквадор, Грузія тощо.

В умовах ринкової економіки основною метою товарного виробництва садівницької продукції є одержання прибутку від їх реалізації. Це досягається на основі інтенсифікації галузі, сутність якої полягає в оптимальному співвідношенні „витрати - випуск” чи „ефект - витрати”. Новий елемент технології, тип насаджень, сорт може бути методом дійсного підвищення ефективності виробництва лише тоді, коли він забезпечує зниження собівартості продукції і підвищує її якість.

Починаючи з 1996 року загалом у суспільних господарствах країни садівництво стало збитковим. В 1999 році рівень збитковості цієї галузі становив 30,7%, обсяг збитку – 22,1 млн. грн. Проте, в 2011 році рівень рентабельності склав 17,9 %, що свідчить про відродження галузі (табл.3).

Для розвитку садівництва важливе значення відіграє також Державна програма розвитку садівництва, яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 4 квітня 1994 р. № 220. Згідно з нею у галузі садівництва і виноградарства обсяги валового виробництва розраховано виходячи з науково обґрунтованих норм споживання продукції у свіжому вигляді та потреб переробної промисловості у сировині [1].

Збільшення виробництва продукції буде досягнуто за рахунок підвищення продуктивності насаджень на основі подальшої інтенсифікації

галузі, зокрема створення плодових насаджень нового типу, виведення і впровадження високопродуктивних якісних сортів з підвищеною стійкістю до морозів, хвороб, шкідників, розширення площ виноградників, насамперед під технічними сортами.

### 3. Економічна ефективність виробництва плодів і ягід в Україні у 2011 році

| Показник                                            | Агрокліматична зона |         |          |          |
|-----------------------------------------------------|---------------------|---------|----------|----------|
|                                                     | Полісся             | Карпати | Лісостеп | Степ     |
| Площа плодоносних насаджень, тис. га                | 19,4                | 47,1    | 83,0     | 60,6     |
| Валовий збір, тис. ц                                | 1745,5              | 3508,0  | 6973,9   | 5738,8   |
| Урожайність з 1 га, ц                               | 334,2               | 288,9   | 670,1    | 636,7    |
| Кількість реалізованої продукції, тис. т            | 0,9                 | 10,7    | 136,2    | 55,1     |
| Повна собівартість реалізованої продукції, тис. грн | 1456,6              | 34443,5 | 224011,4 | 180367,4 |
| Чистий дохід (виручка), тис. грн                    | 1604,8              | 26515,5 | 273275,3 | 213031,4 |
| Прибуток (збиток), тис. грн                         | 148,2               | -7928,0 | 49263,9  | 32664,0  |
| Повна собівартість 1 ц плодів, грн                  | 161,84              | 321,90  | 164,47   | 327,35   |
| Ціна реалізації 1 ц плодів, грн                     | 178,31              | 247,81  | 200,64   | 386,63   |
| Прибуток ( збиток) на 1 га, грн                     | 16,47               | -74,09  | 36,17    | 59,28    |
| Рівень рентабельності (збитковості), %              | 10,17               | -23,02  | 21,99    | 18,11    |

Для успішного виконання передбачених обсягів необхідно забезпечити відповідний розвиток та зміцнення розсадницької бази. В процесі реформування галузі і роздержавлення розсадницьких господарств ця справа втратила свою організованість, єдність та гарантований збут вирощених саджанців. Негативний вплив на розвиток розсадництва справила відсутність державної підтримки протягом тривалого періоду в закладанні молодих плодових насаджень. Зменшення виробництва садивного матеріалу плодових культур за останнє десятиріччя більш як вдвічі, а ягідних – у 3,5 раза призвело до часткового його імпорту, міжобласного обміну, зниження вимог до якості і чистосортності, до зараження хворобами та шкідниками. Основними напрямками роботи в розсадництві є забезпечення споживачів високоякісним садивним матеріалом плодоягідних культур і винограду, поліпшення його породно-сортового та сортопідщепного складу, перехід на вирощування оздоровлених саджанців, в тому числі скороплідних сортів.

Важливим чинником інтенсифікації садівництва і виноградарства є вдосконалення системи захисту насаджень від шкідників та хвороб, де важлива

роль відводиться інтегрованому методу, який полягає у високоточному прогнозуванні появи шкідників з подальшим застосуванням мікробіологічних препаратів, малотоксичних і здатних швидко розпадатися в зовнішньому середовищі інсектицидів.

Намічається також розширити площі зрошуваних багаторічних насаджень за рахунок введення в експлуатацію сучасних зрошувальних систем, впровадження прогресивних способів поливу, зокрема краплинного зрошення, підкоронового та надкоронового дощування.

Для подальшого відродження промислового садівництва велике поширення повинні отримати інтенсивні типи насаджень, які на фоні високої продуктивності забезпечуватимуть швидкий обіг капіталу та значне скорочення інвестиційного періоду.

Важливо також враховувати природні інвестиційні властивості ряду плодових і ягідних культур та помологічних сортів, що сприяє швидкій трансформації інвестицій в діючі основні засоби виробництва та високу окупність вкладень. Прикладом таких інвестиційних властивостей є суниця: за одну ротацію яблуневого саду на насінневих підщепах відбувається 8-9 оборотів насаджень суниці.

Для підвищення ефективності промислового садівництва важлива роль належить розширенню місткості внутрішнього ринку та використання експортного потенціалу галузі. За підрахунками вітчизняних вчених щорічний обсяг експорту плодів і ягід України може становити 250-300 тис. тонн, тому важливо розробити механізм державного протекціонізму та захистити вітчизняного товаровиробника від експансії з інших країн тих видів садівницької продукції, які ефективно можна вирощувати в нашій країні.

Для подолання негативних тенденцій формування ринку плодоовочевої продукції необхідно, насамперед, зорієнтувати виробництво продукції на ринок для найповнішого задоволення потреб споживачів та одержання максимального прибутку. Слід пам'ятати, що відсутність покупців унеможливило існування виробництва. Основними принципами функціонування ринкових відносин мають бути ощадливість, конкуренція, захист споживачів і товаровиробників. Захист сільськогосподарських товаровиробників продукції від імпорту й монополії у переробці й торгівлі необхідно здійснювати шляхом об'єднання виробників, створення власних переробних і торговельних кооперативів.

Найгострішою проблемою в промисловому садівництві країни є проблема інвестицій, що вимагає пошуку їх ефективних джерел. Першочергове вкладення інвестицій необхідне у таких напрямках, як впровадження прогресивних технологій вирощування плодів і ягід, переробки та зберігання плодово-ягідної продукції, реконструкція переробних підприємств, розвиток інфраструктури ринку плодоягідної продукції та системи маркетингу в підприємствах.

В умовах сучасної економічної кризи галузь потребує цільового кредитування (терміном не менше ніж на 5 років), збільшення бюджетних асигнувань, збереження 1-% збору від суми реалізації алкогольних напоїв і пива на розвиток садівництва, виноградарства і хмелярства, використання потенціалу зарубіжних інвесторів.

Конкурентоспроможність господарств підвищується при розширенні обсягів зберігання і переробки продукції в місцях її вирощування та організації фірмової торгівлі. Розміщення сховищ безпосередньо в господарствах забезпечить скорочення пікових навантажень на транспорт, витрат на доставку за рахунок перевезень тільки якісної продукції, підвищення зайнятості селян у міжсезонний період. Що стосується участі господарств безпосередньо в торгівлі продукцією, то це вигідно лише в перехідний період до ринкової економіки. Надалі недоцільно відтягувати частину капіталу на організацію торгівлі, краще його вкладати в удосконалення виробництва продукції. Це задіє більшу кількість продуктивної праці і збільшить суму прибутку на капітал.

Дослідженнями встановлена висока ефективність спеціалізації садівництва і агропромислової інтеграції в галузі. Важливо, щоб садівницьке підприємство реалізовувало не проміжний, а кінцевий продукт споживання, що призведе до одержання високого кінцевого результату.

Плодопродуктове виробництво – це комплексна система виробництва, переробки, зберігання і збуту плодоягідної продукції відповідно до необхідності повного забезпечення в ній потреб споживачів при високій якості продукції. Воно включає сферу виробництва плодів і ягід в різних категоріях господарств, сферу переробки плодоягідної сировини на консервних комбінатах і заводах різної потужності та консервних цехах малої потужності в окремих господарствах, а також сферу зберігання заготівельних, заготівельно-збутових і торговельно-закупівельних підприємств та систему торгівлі продукцією садівництва.

Ефективне функціонування плодопродуктового виробництва зумовлює необхідність створення економічних умов для функціонування спеціалізованих господарств різних організаційно-правових форм, поліпшення системи вітчизняної селекції та насінництва, реконструкції та модернізації переробних підприємств, розвитку кооперування та інтеграції виробників і удосконалення економічного механізму взаємовідносин з переробними і торговельними підприємствами як гарантими реалізації вирощеної плодоягідної продукції. Економічні відносини можуть ґрунтуватися на принципах взаємовигідної кооперації чи створення інтегрованих систем. Розвиток інфраструктури ринку плодоягідної продукції повинен передбачати створення оптових ринків, аукціонів, торговельно-збутових і виробничо-торговельних об'єднань, торговельних фірм і домів, торговельно-закупівельних підприємств тощо. Передбачається рівномірне надходження фруктів і ягід для споживання населенням протягом року.

**Висновки.** Таким чином, для розвитку промислового садівництва необхідне поєднання організаційно-економічних чинників з технічними та технологічними. Головним напрямом докорінних змін економічної ситуації в галузі садівництва є поліпшення використання наявних ресурсів господарств і біокліматичного потенціалу регіонів завдяки впровадженню інтенсивних ресурсозберігаючих технологій вирощування плодоягідних культур, розширенню мережі підприємств спеціалізованих на виробництві плодів та ягід, удосконаленню розміщення садів, поліпшенню структури породного і

сортового складу насаджень, розширенню переробки і зберігання продукції в місцях її вирощування, опрацюванню заходів щодо підвищення ефективності перспективних форм господарювання.

### СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галузева програма розвитку садівництва України на період до 2025 року. Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua>
2. Економіка та організація промислового садівництва України: монографія / [Шестопаль О.М., Рульєв В.А., Кондратенко П.В. та ін.]; за ред. О.М.Шестопаля. – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 334 с.
3. Єрмаков О.Ю. Ринок фруктів і ягід / О.Ю. Єрмаков, А.В. Рибак, Т.Є. Кондратенко, І.І. Ковчежнюк, О.В. Рибак, А.І. Шумейко / За ред. Єрмакова О.Ю. – К.: ІАЕ УААН, 2001. – 84 с.
4. Жигadlo В. Тенденції у зовнішній торгівлі плодоовочевою продукцією у 2009 році / В. Жигadlo : матеріали конференції «Комерційне плодоовочівництво, квітництво та озеленення», 25 лютого 2010р.– Київ, 2010, – 19 с.
5. Рульєв В.А. Економічні проблеми розвитку садівництва України: монографія / В.А. Рульєв. – К.: ННЦ ІАЕ, 2004. – 360 с.
6. Юрчишин В.В. Економічна ефективність порід і сортів плодкових культур : монографія / В.В. Юрчишин. – К.: Урожай, 1968. – 195 с.

А.Л.Бурляй, А.П.Бурляй А.А.Харенко. Современное состояние развития садоводства в Украине. Садоводство - традиционная отрасль сельского хозяйства Украины, которая имеет многовековую историю. Потенциально плодоягодное производство Украины в состоянии обеспечить как внутренние потребности, так и производить садоводческую продукцию на экспорт. Но современный уровень производства плодов и ягод в Украине очень низкий по сравнению со странами развитого садоводства.

Теоретической и методологической основой исследований стали диалектический метод познания и системный подход при изучении научных трудов отечественных и зарубежных ученых.

Промышленное садоводство в годы реформирования аграрного сектора в большинстве сельскохозяйственных предприятий стало убыточным и постепенно ликвидируется как отрасль. В Украине основными производителями плодов и ягод в 2011 году были личные крестьянские хозяйства - 84,19%. За исследуемый период наблюдается изменение видовой структуры производства: если в 1990 году продукция садоводства была представлена в основном семечковыми культурами, которые в общем объеме предложения занимали 75,5%, то в 2010г. - объемы предложения этих культур сократились до 62,3%. Начиная с 1996 года в целом в общественных хозяйствах страны садоводство стало убыточным. В 1999 году уровень убыточности этой отрасли составил 30,7%, объем убытка - 22,1 млн. грн. Однако, в 2011 году уровень рентабельности составил 17,9%, что свидетельствует о возрождении отрасли.

Итак, отрасль находится в условиях кризиса и для ее преодоления необходимо осуществить ряд организационно-экономических преобразований. А именно: внедрение интенсивных ресурсосберегающих технологий выращивания, расширение сети предприятий специализирующихся на производстве плодов и ягод, совершенствование размещения садов, улучшение структуры породного и сортового состава насаждений, расширение переработки и хранения продукции в местах ее выращивания, разработка мероприятий по повышению эффективности перспективных форм хозяйствования и т.д.

A.L.Burlyay, A.P.Burlyay, A.A.Kharenko. The current state of development of fruit production in Ukraine. Gardening - the traditional agricultural sector of Ukraine, which has a long history. Potential production of fruits and berries in Ukraine are able to provide both domestic needs and to produce horticultural products for export. But the current level of production of fruits and berries in Ukraine is very low compared to developed countries gardening.

Theoretical and methodological basis of research are dialectical method of cognition and systematic approach in the study of scientific publications domestic and foreign scholars.

Industrial plants during the reform of the agricultural sector in most farms became unprofitable and gradually eliminated as a branch. In Ukraine, the main producers of fruits and berries in 2011 were private households - 84.19%. Over the period there has been a change of species structure of production: in 1990 gardening products was represented mainly by granular cultures, which offers total occupied 75.5%, in 2010. - The volume of supply of these crops decreased to 62.3%. Since 1996, the general public in the economy gardening has become unprofitable. In 1999, the industry loss ratio was 30.7%, the amount of loss - 22.1 million. However, in 2011 the rate of return was 17.9%, indicating a revival of the industry.

Consequently, the industry is in crisis and to overcome it to make a number of organizational and economic transformations. Namely, the introduction of resource-intensive production technologies, expansion of enterprise specialized in the production of fruits and berries, improving the allocation of gardens, improving the structure and species composition of varietal plantations, expansion of processing and storage areas in its cultivation, processing efficiency measures promising forms of management, etc.